

primavera 2026

Cent anys de La Senyora Dalloway

Victòria Alsina Keith

1. Introducció

Mrs Dalloway, una de les novel·les més conegudes i estimades de l'escriptora i intel·lectual modernista Virginia Woolf, va aparèixer el 1925, ara fa 101 anys. N'hi ha dues traduccions al català: la primera, *Mrs. Dalloway*, obra de Cèsar-August Jordana, que es va publicar el 1930, només cinc anys després de l'aparició de la versió anglesa, ha estat l'única versió catalana de la novel·la durant més de vuit dècades, fins que el 2013, gairebé noranta anys després de l'obra original de Virginia Woolf, La Magrana va publicar *La senyora Dalloway*, en traducció de Dolors Udina. A continuació veurem breument què va significar l'obra anglesa en el seu moment i quin paper han tingut les dues versions catalanes.

2. *Mrs Dalloway* dins l'obra de Virginia Woolf

Virginia Woolf (1882 - 1941) és una de les figures més destacades de la literatura anglesa contemporània i del modernisme europeu i una de les novel·listes més importants del segle xx. A les seves obres va desenvolupar tècniques narratives experimentals i, juntament amb altres escriptors del modernisme europeu, com Marcel Proust, James Joyce i Dorothy Richardson, va ser pionera en l'ús del monòleg interior (stream of consciousness) per enfocar la representació de la realitat i la caracterització. Aquestes tècniques són ben presents a *Mrs Dalloway* (1925), la quarta de les seves novel·les, que es desenvolupa en dos plans paral·lels, el dels fets i accions, que avancen de manera lineal acompanyats per les campanades del Big Ben, i el de les percepcions dels personatges, que es mouen entre el present i el passat, entre Londres i altres indrets. L'obra transcorre al llarg d'un dia, un 23 de juny molt pocs anys després de l'acabament de la primera guerra mundial, i s'hi narra com Clarissa Dalloway, una dama de la bona societat londinenca i fil conductor del relat, prepara una festa que té lloc al final del dia i que constitueix la culminació de

la novel·la. El lector va seguint aquest i altres personatges que s'entrecreuen, alguns d'importants en l'obra, altres amb una aparició fugaç, en les diverses activitats que duen a terme en el transcurs de la jornada, però, sobretot, en el recorregut i les connexions que fan les seves consciències.

És una novel·la complexa que tracta sobre la vida, la mort i el pas del temps, en què per exposar la «realitat» tenen més pes les percepcions dels personatges, expressades per pensaments, records i paraules, que no pas els elements físics que els envolten; per transmetre aquestes percepcions Woolf fa un ús innovador i molt personal de temps verbals, díctics, connectors, puntuació i variació lingüística. També és una obra poètica, no només per les al·lusions i citacions literàries que fa, sobretot de Shakespeare, sinó també per les imatges líriques que l'omplen i que contribueixen a configurar-ne el sentit i la força, i pels altres elements poètics molt presents al llarg de l'obra, tant recursos fònics com de sentit. Aquesta brevíssima introducció ens pot ajudar a entendre el repte amb què s'enfronten els traductors de la novel·la i la gran dificultat de transmetre als lectors de la versió traduïda allò que transmetia el text original per als lectors anglesos de Woolf.

3. La traducció de Cèsar August Jordana

El 1930, només cinc anys després de l'aparició de la novel·la anglesa, se'n publica una traducció al català, obra de C.A. Jordana, a la col·lecció «A Tot Vent» d'Edicions Proa, una editorial creada el 1928 que formava part de les iniciatives del Noucentisme per modernitzar la cultura catalana. És la primera traducció d'una obra de Woolf al català, i de fet a qualsevol llengua de la península Ibèrica, i només la tercera traducció de *Mrs Dalloway* a qualsevol llengua (se n'havia publicat una en francès i una en alemany, totes dues el 1929).

Cèsar-August Jordana (Barcelona 1893 - Buenos Aires 1958) va ser un escriptor i traductor prolífic que es va incorporar des de jove al projecte noucentista de dignificar la llengua i la cultura catalanes. Sembla que coneixia bé l'anglès, i va traduir principalment novel·les: d'H. G. Wells, Robert Louis Stevenson, Charles Dickens, Thomas Hardy, G. K. Chesterton, Walter Scott i Mark Twain, entre d'altres. Pel que fa al model de llengua, el de Jordana és, com el de gairebé tots els escriptors de la seva generació, profundament influït pel de

Carner.

La seva *Mrs. Dalloway* va ser ben rebuda i es va reeditar tres vegades: el 1970, el 1985 i el 2003; a partir de 1985 els editors hi van fer algun canvi escadusser (per exemple, Jordana havia catalanitzat molts dels noms propis, que havia convertit en Llúcia, Pere, Ricard, Elisabet, Josep, el Gros Ben, Passeig Ample, etc., i els editors els van tornar a la forma anglesa), però fonamentalment es tracta del mateix text. Durant molts anys va ser una traducció considerada excel·lent, però a partir de la dècada dels noranta aquest consens va començar a canviar: el 1991 Jacqueline Hurlley en va publicar una anàlisi molt detallada en què conclouia (1991: 124) que no li semblava que la traducció es merescués «la valoració tan positiva que ha rebut. La comparació amb l'original revela certa negligència, certa manca de sensibilitat envers el mètode de Woolf i una manca d'equivalència estilística apropiada».[1] També va rebre crítiques dures pel model de llengua, que va arribar a ser anomenat «català ortopèdic» i «llenguatge absurdament incompreensible» (Miró, 2003). Tanmateix, no tothom ha estat d'acord amb una visió tan negativa del text de Jordana: en un article sobre Jordana, Maria Campillo en va fer una valoració més ponderada (2009: 30): «I encara que, avui dia, la de la Woolf sigui una traducció a la qual es puguin posar, i se n'han posat, objeccions (i cal dir que algunes potser no tenen prou en compte tots els elements que graven les traduccions històriques), la publicació en català de *Mrs. Dalloway* és una fita important en l'evolució del mercat literari a la preguerra (i una mostra de la modernitat dels catàlegs editorials del país)». El 2012, en una anàlisi de la traducció de Jordana, Victòria Alsina va recordar que «cal tenir present que els objectius que tenien les traduccions en el Noucentisme i els paràmetres pels quals es valoraven no eren els mateixos que regeixen actualment» (2012: 23) i conclou que «aquesta versió, que en el seu moment va ser un producte que complia els requisits que es demanava a les traduccions [...], com era inevitable ha caducat».

És especialment interessant l'opinió de l'autora de la segona traducció, Dolors Udina, que explica que en llegir la versió de Jordana (després d'haver elaborat la seva pròpia versió), se'n va «sorprendre molt positivament» (2014: 133) i conclou que «[é]s evident que per als traductors posteriors aquestes crítiques [les de Hurlley] són molt alligadores i t'ajuden a treure l'entrellat del text, però no deixa de

ser injust avaluar una traducció de l'any trenta als anys noranta, amb els coneixements procedents de centenars d'estudis de l'obra al llarg del segle». Aquestes paraules ens serveixen d'introducció a la segona versió catalana de *Mrs Dalloway*.

4. La traducció de Dolors Udina

El 2013 apareix la segona traducció catalana de la novel·la, feta per Dolors Udina per a RBA - La Magrana. En aquell moment Udina es dedicava a la traducció professional des de feia vint anys, i, doncs, li va semblar que estava en condicions d'acceptar aquesta proposta que li feia l'editorial (Udina, 2014: 132). Tot i això, es va voler preparar molt a fons; va llegir articles acadèmics sobre Woolf i la seva obra, traduccions catalanes d'altres obres de Woolf, els diaris i quaderns de notes de l'autora i, quan ja tenia un esbós de la seva versió, va consultar traduccions franceses, italianes i espanyoles i, més endavant, com ja hem dit, la de Jordana (Udina, 2014: 133-134).

Aquesta és la primera diferència respecte de la versió de Jordana; l'any 1930 no hi havia cap versió de cap obra de Woolf en català ni en castellà; el traductor potser va poder consultar una *Mrs Dalloway* francesa que s'havia publicat l'any anterior. Tampoc no hi devia haver cap o gairebé cap estudi sobre l'autora, que era coneguda, però, no cal dir-ho, encara no tant com ha arribat a ser-ho. Per tant, ell era pioner en aquest àmbit; va marcar el camí. Com diu Udina (2014: 133), «evidentment, als anys trenta no se sabia el lloc que arribaria a ocupar Virginia Woolf en el cànon literari mundial i no era imaginable que es poguessin arribar a fer tants estudis i a omplir tantes pàgines analitzant la vida i l'obra de l'autora anglesa». Udina, a part de dirigir-se a una altra generació, va fer la seva traducció en un moment en què Woolf estava força representada en català: Al far, *Flush* —dues versions diferents—, *Les ones*, *Els anys*, *Entre els actes*, *Una cambra pròpia*, *Assaigs de crítica literària*, etc. Així doncs, va comptar amb una tradició literària de versions catalanes —i d'altres llengües— de Woolf i amb un gruix de coneixements sobre l'obra i l'autora que li han servit de fonaments sobre els quals ha construït la seva versió.

El resultat és una novel·la que recull la poesia, la profunditat i la riquesa de l'original, una Senyora Dalloway que adreça a la nostra generació les preguntes que Virginia Woolf va adreçar als seus

lectors sobre la vida i la mort, sobre els estralls de la guerra, la follia i el pas del temps. És un text molt pensat, però que flueix com si fos espontani, ja que, com ens diu Udina en l'epíleg a la seva traducció (2022: 220): «A l'hora de traduir, m'he deixat portar sobretot pel ritme del text, compost per la música callada dels pensaments dels personatges i per la música fragorosa del toc de les hores del Big Ben sobre la fressa del trànsit londinenc». Se'n va publicar una segona edició el 2022.

5. Les dues traduccions

A continuació podem veure les dues versions d'un fragment de l'obra, en què es poden apreciar les múltiples diferències subtils entre totes dues, però també allò que tenen en comú. Com que els primers paràgrafs de Mrs. Dalloway, tan emblemàtics i rics, han estat reproduïts, traduïts i comentats a bastament, copio els paràgrafs finals de l'obra, en què la festa —i el dia— ja arriba a la fi. La novel·la, que ha començat amb Clarissa Dalloway sortint a preparar la festa, s'acaba amb les persones més importants per a ella del seu present i del seu passat reunides esperant-la al final de la festa.

Perquè el seu pare se l'havia estat mirant, mentre parlava amb els Bradshaw, i s'havia dit: qui és aquella noia tan bonica? I de sobte s'havia adonat que era la seva Elisabet i no l'havia reconeguda, tan bonica estava, amb el seu vestit rosa! Elisabet s'havia adonat que el seu pare la mirava, mentre ella parlava amb Willie Titcomb. Anà, doncs, a trobar-lo i s'estigueren junts, ara que la reunió era gairebé acabada, mirant la gent que se n'anava i les estances cada vegada més buides, amb coses escampades per terra. Fins Ellie Henderson se n'anava, gairebé la darrera, per bé que ningú no li havia adreçat la paraula, però ella ho volia veure tot, per a explicar-ho a Edita. I Ricard i Elisabet estaven més aviat contents que allò s'acabés, però Ricard estava orgullós de la seva filla. I no havia pensat dir-li-ho, però no es va poder estar de dir-li-ho. Se l'havia mirada, va dir, i havia pensat: qui deu ser aquella noia tan bonica? I era la seva filla! Això va fer-la feliç. Però el seu pobre gos udolava.

—Ricard ha millorat. Teniu raó —va dir Sally—. Aniré a parlar amb ell. Li diré bona nit. Què importa el cervell —va dir Lady Rosseter, alçant-se—, comparat amb el cor?

—Jo vindré amb vós —va dir Pere, però s'estigué assegut un moment. ¿Què és aquesta terror? Què és aquesta delícia?, va dir-se. ¿Què és això que m'omple d'una excitació extraordinària?

És Clarissa, va dir.

Perquè allí la tenia.

(Traducció de Cèsar-August Jordana, 1930)

Perquè el seu pare se l'havia mirat mentre parlava amb els Bradshaw, i havia pensat: Qui és aquesta noia tan encantadora? I de cop i volta es va adonar que era la seva Elizabeth, i estava tan encantadora amb el seu vestit rosa que no l'havia reconeguda! L'Elizabeth s'havia adonat que la mirava mentre parlava amb en Willie Titcomb. Per això va anar cap a ell i es van quedar tots dos junts, ara que la festa ja estava a punt d'acabar, mirant com la gent marxava i les sales anaven quedant cada cop més buides amb tot de coses escampades per terra. Fins i tot l'Ellie Henderson se n'anava, gairebé l'última, tot i que ningú no li havia dirigit la paraula, però ella volia veure-ho tot per explicar-ho a l'Edith, i en Richard i l'Elizabeth estaven més aviat contents que s'acabés, però en Richard estava orgullós de la seva filla. I no havia pensat dir-l'hi, però no va poder evitar-ho. L'havia mirada, li va dir, i havia pensat: Qui és aquesta noia tan encantadora? I era la seva pròpia filla! Això la va fer feliç. Però el seu pobre gos udolava.

—En Richard ha millorat. Tens raó —va dir la Sally—. Aniré a saludar-lo. Li desitjaré bona nit. Què importa el cervell —va dir Lady Rosseter aixecant-se— si es compara amb el cor?

—Vinc amb tu —va dir en Peter, però es va quedar assegut un moment més. Què és aquest terror? Què és aquest èxtasi?, va pensar sense expressar-ho. Què és això que m'omple d'una emoció extraordinària?

És la Clarissa, va dir.

Perquè ella era allà.

(Traducció de Dolors Udina, 2013)

Es pot apreciar que, si bé són versions diferents, cadascuna arrelada al seu temps i adreçada a la seva pròpia generació, això mateix les fa

complementàries.

[1] Traduït de l'anglès per l'autora d'aquest article.

6. Bibliografia

Alsina, Victòria. «*Mrs Dalloway* de Virginia Woolf traduït per C.A. Jordana». Anuari Trilcat, 2, 2012, p. 3-26.

Campillo, Maria. «Cèsar-August Jordana, *El món de Joan Ferrer*». Quaderns. Revista de Traducció, 16, 2009, p. 29-42.

Hurtley, Jacqueline A. «On the arrival of *Mrs. Dalloway*: Badalona, 1930». Catalan Review, 1, juliol 1991, p. 121-132.

Miró, Carles. «La mecanografia literària». Quadern d'El País, 24 abril 2003, p. 6.

Udina, Dolors. «Una passejada amb la senyora Dalloway». Quaderns. Revista de Traducció, 21, 2014, p. 131-137.

— 2022. «Una reunió deliciosa amb la senyora Dalloway». A: Virginia Woolf, *La senyora Dalloway*, traducció de Dolors Udina, 2a edició. Barcelona: La Magrana, 2022, p. 215-220.

Woolf, Virginia. *Mrs Dalloway*. Londres: Wordsworth Classics, 2003 [1925].

—. *Mrs. Dalloway*. Traducció de C. A. Jordana. Badalona: Edicions Proa, 1970 [1930]. (A Tot Vent; 150).

—. *La senyora Dalloway*. Traducció de Dolors Udina. Barcelona: La Magrana, 2013.